

ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS FOLIA BOTANICA (Acta Univ. Lodz., Folia bot.)	13	107-112	1998
---	----	---------	------

Anna Bomanowska

NIEKTÓRE RZADKIE I ZAGROŻONE GATUNKI ROŚLIN SEGETALNYCH W KAMPINOSKIM PARKU NARODOWYM

SOME RARE AND THREATENED SEGETAL PLANT SPECIES IN THE KAMPINOS NATIONAL PARK

ABSTRACT: The paper presents a preliminary list of rare and threatened segetal plants species in the Kampinos National Park. The list is based on floristical investigations which took place during 1994 and 1995. The following rare and threatened species were found: *Agrostemma githago*, *Centaurea cyanus*, *Consolida regalis*, *Digitaria sanguinalis*, *Fumaria officinalis*, *Herniaria glabra*, *Holosteum umbellatum*, *Logfia arvensis*, *Papaver dubium*, *Papaver rhoeas*, *Sinapis arvensis*.

Treść

1. Wstęp
2. Ogólna charakterystyka terenu badań
3. Materiał i metody badań
4. Wyniki badań i dyskusja
5. Podsumowanie i wnioski
6. Piśmiennictwo
7. Summary

1. WSTĘP

Proces znikania użytków rolnych z krajobrazu Puszczy Kampinoskiej rozpoczął się po utworzeniu w 1959 r. Kampinoskiego Parku Narodowego. W chwili utworzenia Parku w jego obrębie znajdowało się około 18 500 ha gruntów prywatnych, w tym 13 700 ha gruntów rolnych (*Kronika Kampinos-*

kiego Parku..., 1988). Od roku 1975, na mocy uchwały Rady Ministrów w sprawie przejścia przez Państwo w drodze wywłaszczenia gruntów położonych w Kampinoskim Parku Narodowym, rozpoczęto akcję wykupu ziem i wysiedlania ludności z terenów, które znalazły się w granicach Parku (*Kronika Kampinoskiego Parku...*, 1988). Wykupione grunty są prawie w całości zalesiane, a tylko niewielka ich część pozostawiana do sukcesji wtórnej. Aktualnie w granicach Kampinoskiego Parku Narodowego znajduje się 4658 ha prywatnych gruntów rolnych. Przewiduje się całkowite ich wywłaszczenie.

Akcja wykupu i zalesiania gruntów porolnych przyczyniła się do zmniejszenia liczby stanowisk chwastów polnych. Zaistniała sytuacja stworzyła potrzebę zinwentaryzowania pozostałych stanowisk oraz oceny zasobów flory segetalnej na obszarze Kampinoskiego Parku Narodowego.

Artykuł ten jest fragmentem większej pracy dotyczącej tych zagadnień. Celem niniejszego opracowania jest próba stworzenia lokalnej listy gatunków rzadkich i zagrożonych flory segetalnej Kampinoskiego Parku Narodowego.

2. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA TERENU BADAŃ

Puszcza Kampinowska położona jest w pradolinie Wisły, na północny zachód od Warszawy. Od wschodu i północy ogranicza ją koryto Wisły, od zachodu koryto Bzury, od południa skarpa Równiny Łowicko-Błońskiej (Herz 1990). W całości obszar ten należy do mezoregionu Kotliny Warszawskiej i Pasa Nizin Środkowych (Kondracki 1994).

Krajobraz puszczy charakteryzuje się naprzemiennym układem wydym i bagien. Wzdłuż Wisły ciągnie się terasa zalewowa. Nad nią wznosi się niewielką krawędzią terasa wydymowa o pasowym układzie. Dwa pasy wydym (północny i południowy) rozdziela bagnista dolina Łasicy.

Utwory powierzchniowe są pochodzenia polodowcowego. Piaski aluwialne i fluwioglacjalne zostały zakumulowane na tym terenie w ostatnich stadiach zlodowacenia bałtyckiego (Konecka-Betley, Stefaniak 1983).

Geomorfologia terenu warunkuje stosunki wodne. Obszary płaskie mają wysoki poziom wód gruntowych i dodatkowo są zalewane podczas wiosennych wezbrań, podczas gdy obszary wydymowe cierpią na deficyt wody, zwłaszcza w czasie letnio-jesiennej „niżówki” (Kazimierski, Sikorska-Maykowska 1994).

Puszcę odwadnia cały system kanałów i rowów melioracyjnych. Wody powierzchniowe są odprowadzane Łasicą i kanałami: Olszowieckim i Zaborowskim do Bzury (Herz 1990).

Biorąc pod uwagę walory ekologiczne i krajobrazowe Puszczy Kampinoskiej, w 1959 r. utworzono na jej obszarze Kampinoski Park Narodowy. Ma on powierzchnię 35 721 ha i jest drugim co do wielkości parkiem narodowym w Polsce. W większości obejmuje obszary leśne (26 798 ha). Niewielki procent stanowią tereny rolnicze, będące własnością prywatną mieszkańców wsi leżących na terenie Parku. Jednak ich powierzchnia systematycznie zmniejsza się z powodu prowadzonego od 1975 r. wykupu.

3. MATERIAŁ I METODY BADAŃ

W latach 1994–1995 prowadzono badania florystyczne na siedliskach segetalnych w zachodniej części Kampinoskiego Parku Narodowego. Badaniami objęto użytki rolne 31 wsi (z ogólnej liczby 66), co stanowi w przybliżeniu 50% całości gruntów.

W terenie zastosowano metodę kartowania gatunków w siatce kwadratów o boku 1 km, będącej rozwinięciem siatki zastosowanej w *Atlasie rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce* (Zając 1978). Dla celów niniejszego opracowania zebrane dane zgeneralizowano tak, że wszystkie kwadraty obejmujące grunty danej wsi stanowią jedno stanowisko.

Nie ma, jak dotąd, pełnego opracowania flory segetalnej i jej stosunków fitosocjologicznych na terenach rolniczych Puszczy Kampinoskiej (por. Kobendza 1930, Nowak 1983), dlatego też posłużono się listą zagrożonych gatunków segetalnych Polski zaproponowaną przez Warcholińską (1994).

Gatunki podano w porządku alfabetycznym, stosując nomenklaturę według *Flora Europaea* (Tutin et al. 1964–1980). Przy każdym gatunku podano kategorię zagrożenia według Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych (Zarzycki, Wojewoda, Heinrich 1992).

4. WYNIKI BADAŃ I DYSKUSJA

Na polach w zachodniej części Kampinoskiego Parku Narodowego stwierdzono występowanie 275 gatunków chwastów segetalnych, a wśród nich 11 gatunków uznanych za zagrożone w Polsce (por. Warcholińska 1994). Na badanym terenie gatunki te zaliczono do kategorii I – gatunków o nieokreślonym statusie zagrożenia (tab. I).

Tabela I

Niektóre zagrożone gatunki segetalne w Kampinoskim Parku Narodowym

Some rare and vulnerable segetal plants in the Kampinos National Park

Gatunek	Kategoria zagrożenia	Liczba stanowisk
Species	Category of threat	Number of localities
<i>Agrostemma githago</i> L.	I	10
<i>Centaurea cyanus</i> L.	I	26
<i>Consolida regalis</i> S. F. Gray	I	4
<i>Digitaria sanguinalis</i> (L.) Scop.	I	4
<i>Fumaria officinalis</i> L.	I	1
<i>Herniaria glabra</i> L.	I	2
<i>Holosteum umbellatum</i> L.	I	1
<i>Logfia arvensis</i> (L.) Holub	I	7
<i>Papaver dubium</i> L.	I	7
<i>Papaver rhoeas</i> L.	I	10
<i>Sinapis arvensis</i> L.	I	15

I – Gatunki o nieokreślonej kategorii zagrożenia (indeterminate) (Zarzycki, Wojewoda, Heinrich 1992).

Wśród tych gatunków najczęstszym jest *Centaurea cyanus*. Znaleziono go na 26 spośród 31 stanowisk. Dosyć często występują: *Agrostemma githago*, *Papaver rhoeas* (po 10 stanowisk) i *Sinapis arvensis* (15 stanowisk). Do najbardziej zagrożonych wyginięciem należą gatunki występujące na jednym lub dwu stanowiskach: *Fumaria officinalis*, *Holosteum umbellatum* (po jednym stanowisku) i *Herniaria glabra* (dwa stanowiska). Z innych gatunków należy wymienić: *Consolida regalis*, *Digitaria sanguinalis* (po cztery stanowiska), *Logfia arvensis*, *Papaver dubium* (po siedem stanowisk).

Zagrożone gatunki w przeważającej części to archeofity. Gatunki rodzime – apofity – są reprezentowane przez *Herniaria glabra*, *Holosteum umbellatum* i *Logfia arvensis*.

5. PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Na podstawie badań przeprowadzonych w latach 1994–1995 stwierdzono w zachodniej części Kampinoskiego Parku Narodowego występowanie 11 gatunków segetalnych, które uznano za rzadkie i zagrożone. Są to: *Agrostemma githago*, *Centaurea cyanus*, *Consolida regalis*, *Digitaria sanguinalis*, *Fumaria officinalis*, *Herniaria glabra*, *Holosteum umbellatum*, *Logfia arvensis*, *Papaver dubium*, *P. rhoeas*, *Sinapis arvensis*.

Gatunki te zaliczono do kategorii zagrożenia I (gatunki o nieokreślonej kategorii zagrożenia). Wymagają one dalszych badań w celu ustalenia ich ostatecznego statusu.

Mimo że wymienione gatunki nie należą do najrzadszych gatunków segetalnych w Polsce, to zasługują na uwagę. Liczba ich stanowisk na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego systematycznie zmniejsza się. Wywłaszczanie i zalesianie gruntów rolnych jest ważnym czynnikiem determinującym występowanie tych gatunków na badanym obszarze.

Brak gatunków o wyższym stopniu zagrożenia nie oznacza ich nieobecności na polach w Kampinoskim Parku Narodowym. Przedstawiona lista ma charakter prowizoryczny i może ulec poszerzeniu o nowe gatunki w miarę postępu badań terenowych.

6. PIŚMIENNICTWO

- Herz, L. 1990. *Przewodnik po Puszczy Kampinoskiej*. Sport i Turystyka, Warszawa.
- Kazimierski, B., Sikorska-Maykowska, M. 1994. *Zasoby wody w Kampinoskim Parku Narodowym*. „Puszcza Kampinowska”, 2: 12–14.
- Kobendza, R. 1930. *Stosunki fitosocjologiczne Puszczy Kampinoskiej*. *Planta Pol.*, 2: 1–201.
- Kondracki, J. 1994. *Geografia Polski*. PWN, Warszawa.
- Konecka-Betley, K., Stefaniak, P. 1983. *Geneza gleb Kampinoskiego Parku Narodowego*. [W:] *Wpływ działalności człowieka na środowisko glebowe w Kampinoskim Parku Narodowym*. Wyd. SGGW-AR, Warszawa: 5–71.
- Kronika Kampinoskiego Parku Narodowego*. 1988. Maszynopis, Izabelin.
- Nowak, K. A. 1983. *Flora strefy podmiejskiej Warszawy (na przykładzie byłego powiatu pruszkowskiego)*. Monogr. Bot., 64.
- Tutin, T. G. et al. (Eds). 1964–1980. *Flora Europaea*. 1–7. Univ. Press. Cambridge.
- Warcholińska, A. U. 1994. *List of threatened segetal plant species in Poland*. [W:] Mochnacký, S., Terpó, A. (Eds). *Anthropization and environment of rural settlements. Flora and vegetation*. Proceedings of International Conference. Sátoraljaújhely: 206–219.
- Zając, A. 1978. *Założenia metodyczne „Atlasu rozmieszczenia roślin naczyniowych w Polsce”*. *Wiad. Bot.*, 22, 3: 145–155.
- Zarzycki, K., Wojewoda, W., Heinrich, Z. (red.). 1992. *Lista roślin zagrożonych w Polsce*. Inst. Bot. PAN, Kraków.

7. SUMMARY

Field observations were carried out in 1994 and 1995. Investigations covered segetal habitats in 31 localities in the western part of the Kampinos National Park. Some rare and threatened segetal species were found: *Agrostemma githago*, *Centaurea cyanus*, *Consolida regalis*, *Digitaria sanguinalis*, *Fumaria officinalis*, *Herniaria glabra*, *Holosteum umbellatum*, *Logfia arvensis*, *Papaver dubium*, *Papaver rhoeas*, *Sinapis arvensis*.

A preliminary list of rare and threatened species in the Kampinos National Park was made. A category of threat established by the IUCN were used.

These species are classified in the Indeterminate category. The species need further observations to determine their status.

The main factor threatening segetal plants in the Kampinos National Park is the disappearance of segetal habitats.

Mgr Anna Bomanowska
Katedra Botaniki
Uniwersytetu Łódzkiego
ul. Banacha 12/16, 90-237 Łódź

Wpłynęło do Redakcji
Folia botanica
29.07.1996